

Yarım Asırda Halaç Türkçesi Söz Varlığındaki Değişimler

Changes in the Vocabulary of Khalaj in Half a Century

Mina DOLATI DARABADI¹

Öz

Doerfer'den önce Halaç Türkçesi ile ilgili derlemeler yapılsa da bu dilin önemi ilk olarak Doerfer tarafından tespit edilmiştir. Doerfer daha sonra saha çalışması yapmak üzere 1968 yılında öğrencilerini İran'a göndermiştir. Böylece, Halaç Türkçesinde ilk kapsamlı çalışma bu dönemde gerçekleştirilmiştir. Derlenen malzemeler 1971 yılında *Khalaj Materials* adlı kitapta incelenmiştir. Kitabın üçüncü bölümünde Talxab, Mansur âbad ve Xalt âbad lehçelerinin materyalleri yer almaktadır. Bu materyaller kelime listeleri şeklinde verilmiştir. En kapsamlı ve uzun kelime listesi 319 kelimeyle Talxab köyünden derlenmiştir. Mansur âbad ve Xalt âbad kelime listesinde Talxab listesiyle ortak olarak 111 kelime yer almaktadır. Bu çalışma, Halaç Türkçesinin Doerfer tarafından ortaya konulan söz varlığının uğradığı değişiklikleri tespit etmek amacıyla yapılmıştır. Bu amaca ulaşmak için *Khalaj Materials* kitabının beşinci bölümünde yer alan Talxab listesindeki Farsça kelimeler aynı şekilde kaynak kişilere verilmiş ve onlardan günümüzde Halaç Türkçesi karşılıkları istenilmiştir. Bu liste Halaçlardan derlenen ilk kapsamlı çalışma olduğu için bu çalışmada ana kaynak olarak seçilmiştir. Ayrıca kelimeler bir Türkolog ekibi tarafından derlendiği için daha çok önem arz etmektedirler. Böylece, 2022 yılının Ocak ayında, Xarrab (Günümüzdeki Baharistan) bölgesinden derlenen kelimeler ile Doerfer ekibinin 1968 yılında derlediği kelimeler karşılaştırılarak benzerlik ve farklılıkları ortaya konulmuştur. Sonuç olarak aklaşık yarım asırlık dönemde Halaç Türkçesi söz varlığının diğer dillerin etkisinde ne kadar kalıp değiştiği tespit edilmiştir.

Anahtar kelimeler: Halaç Türkçesi, İran Türk Ağızları, Tehlikedeki Diller, Söz Varlığı, Doerfer

ABSTRACT

Although compilations of the Turkic language of Khalaj had been made before Doerfer, Doerfer was the first to determine the importance of this language, after which he sent his students to Iran in 1968 to do fieldwork. Thus, a comprehensive study of Khalaj was carried out during this period. The collected materials were examined in Doerfer's book *Khalaj Materials* in 1971. The book's third chapter contains materials from the dialects of Talxab, Mansurabad, and Xaltabad. These materials are given in word lists. The longest most comprehensive list contains 319 words compiled from Talxab village. The Mansurabad and Xaltabad word lists have 111 words in common with the Talxab list. This study was carried out to determine the changes in the vocabulary of Khalaj as published by Doerfer. In order to achieve this aim, the Persian words in the Talxab list in the fifth chapter of *Khalaj Materials* were presented to people native to the specific areas, who

Sorumlu yazar/Corresponding author:

Mina Dolati Darabadi (Dr.), Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
Doktora Mezun, Ankara, Türkiye
E-posta: md.minadolati@gmail.com
ORCID: 0000-0002-4738-3841

Başvuru/Submitted: 17.07.2023

Revizyon talebi/Revision requested:
10.08.2023

Son revizyon/Last revision received:
18.09.2023

Kabul/Accepted: 15.12.2023

Atıf/Citation: Dolati Darabadi, Mina. "Changes in the Vocabulary of Khalaj in Half a Century." *Türkiyat Mecmuası-Journal of Turkology* 34, 1 (2024): 279-305.
<https://doi.org/10.26650/iuturkiyat.1328525>

were then asked for their Khalaj equivalents. Due to the lists in *Khalaj Materials* being the first comprehensive study compiled on the Turkic language of Khalaj, this book was chosen as the primary source in this research. In addition, the words are even more important, as they were compiled by a team of Turcologists. Thus, the similarities and differences were revealed by comparing the words compiled from the Xarab (currently Baharistan) region in January 2022 with those the Doerfer team had compiled in 1968. The results reveal how much the Khalaj Turkish vocabulary has changed under the influence of other languages over half a century.

Keywords: Khalaj, Iranian Turkish Dialects, Endangered Languages, Vocabulary, Doerfer

EXTENDED ABSTRACT

The first materials under the name of Khalaj Turkish were compiled and published by the Eastern linguist Minorsky in 1940. The second compilation of Khalaj belongs to Mohammad Mogaddam, who performed field studies in the areas of Tafraş and Aştiyan and compiled four different dialects of the Turkic language of Khalaj spoken there.

However, Doerfer was the first to determine the importance of Khalaj. Based on the deficiencies in previous studies, Doerfer considered conducting field studies in the region to be necessary. He sent his students to Iran in 1968 to identify the villages where Khalaj was spoken and to compile materials in order to verify Moghaddam's materials. Mogaddam's materials were given to volunteers in Persian in three different areas, and they were asked about the words' equivalency in Khalaj.

The collected materials were examined in Doerfer's (1971) book *Khalaj Materials* in 1971. The book's third chapter contains materials from the dialects of Talxab, Mansurabad, and Xaltabad that are given in word lists. The longest most comprehensive list contains 319 words compiled from the Talxab village. The word lists from Mansurabad and Xaltabad have 111 words in common with the Talxab list.

Afterward, a second fieldwork study was conducted in the Khalaj region in 1969. Doerfer personally participated in this study. Thus, a comprehensive study of the Khalaj was carried out during this period, and the published studies are still currently the source on Khalaj.

The first and only Khalaj dictionary was conducted in these field studies. The *Wörterbuch des Chaladsch* dictionary contains Talxab dialectal words that Doerfer and Tezcan published in 1980. The second critical study based on these materials is *Lexik und Sprachgeographie des Chaladsch* and contains two volumes. The words are arranged thematically, and each word's Khalaj meaning is given alongside their German headwords.

The issues that increase the importance of this book are how it shows the dialectal differences between words and how it provides etymological information about the words. Doerfer's (1988) *Grammatik des Chaladsch* discusses the phonology and morphology of Khalaj. Also, Tezcan and Doerfer's (1994) *Folklore Texte der Chaladsch*, provides text samples of Khalaj. The samples are sorted into four chapters. Chapter 1 provides samples from the first field study, Chapter 2 provides samples from the second field study, and Chapters 3 and 4 address the field samples obtained by Müseyyeb Arabgol. Based on these studies, quite a volume of scientific research was carried out on Khalaj.

The importance of Khalaj was realized through the work of Doerfer and his team, thanks to which they identified the archaic phonetic features and vocabulary of Khalaj and put forth new classifications on the Turkic language. Khalaj is positioned as an independent branch in the classification of Turkic languages due to it having the linguistic features of Old Turkic.

This study is presented in order to determine the changes that have occurred to words in Khalaj as published by Doerfer (1968). Therefore, the words in the fifth chapter of *Khalaj Materials* were given to the people native to the three areas. The words were given in Persian, and the people were asked for the Khalaj equivalents. The similarities and differences were revealed by comparing the words compiled from the Xarrab (now known as Baharistan) region in January 2022 with those compiled by the Doerfer team in 1968. The article then determined how much the Khalaj vocabulary had changed under the influence of other languages over the past half a century. According to the studies, there was a 15%-word difference in Khalaj Turkish this half-century. Today, Persian words are used about 7% more frequently than Khalaj words. Meanwhile, only two words Doerfer had recorded as Persian in his compilations were found to be recorded as Khalaj in this study.

The facts that the Khalaj people have been in Persian neighborhoods, that Persian is the official language of the country, and Persian being used as a prestigious language among newer generations has led to Khalaj being used less over time. In addition, while comparing the two reviews, approximately 8% of different Turkish-origin words are seen to have been used. The differences between the Khalaj dialects and the acceptance and giving of words from other Turkish languages such as Azerbaijan Turkish could have led to this. In addition, different words have been determined to be used for concepts in the language, and this can lead to the detection of different words in the same language while both are actively used in conversations.

Giriş

Halaç Türkçesi adı altında ilk materyaller doğu dil bilimci Minorsky tarafından derlenmiştir. Ancak bu çalışmalar 1940 yılında makale olarak basılmıştır.¹ Bu çalışmada Halaç Türkçesi, Azerbaycan Türkçesinin bir ağızı olarak nitelendirilmiştir. Dolayısıyla gereken ilgiyi görmemiştir.

“Minorsky’nin çalışmaları İngilizce olmasına rağmen bir anlam taşımayacak kadar eksikti, ayrıca kendisi bir Türkolog olmadığından Halaççanın hakiki değerini kavrayamamıştır. Onun konuşmacılarından ikisi Halaç ancak biri Azerbaycan Türkçesi ve Halaççayı karışık konuşmaktadır ve maalesef bu üçüncü kişinin konuşmalarına daha çok önem verilmiştir”.²

Daha sonra Moghaddam, İran’ın Aştiyan ve Tafreş şehirlerinde saha çalışması yapmıştır. Çalışma yapılan bölgelerde Farsça ve Azerbaycan Türkçesi ağızlarından kelimeler derlemiştir. Bu sırada Azerbaycan Türkçesinin bir ağızı sanılan Halaç Türkçesine ait kelimeler de kayda geçirilmiştir. Derlenen malzemeler 1940 yılında Moghaddam’ın *Zuyeşha-ye Aştiyan ve Tafreş* adlı kitabında basılmıştır.³ Böylece ilk olarak Halaç Türkçesi dil ürünleri de tespit edilmiş olur.

Doerfer’in beyan ettiğine göre “Moghaddam kendisi bir Türkolog olmadığından keşfinin farkına varamamıştır. Ayrıca çalışmaları Farsça olduğu için Avrupa’ya ulaşamamış ve Türkoloji dünyasından uzak kalmıştır”.⁴

Halaç Türkçesi üzerine ilk kapsamlı çalışmalar Doerfer tarafından gerçekleştirilmiştir. Kendisi İran Türk ağızları üzerine bir çalışma yaparken Moghaddam’ın çalışmasına rastlamıştır. Bu tesadüf Halaç Türkçesinin yeniden keşfedilmesine yol açmıştır.

Bir önceki çalışmalarda olan eksikliklerden hareketle Doerfer, bölgede saha çalışması yapılmasını zaruri görmüş ve kendisi İran’a gidemeyince öğrencilerini araştırma yapmak üzere bölgeye göndermiştir. Böylece 1968 yılında Doerfer’in doktora öğrencileri Hesche, Scheinhardt ve Tezcan İran’a gitmişlerdir. Bu çalışma sırasında Halaç Türkçesi konuşulan köyler tespit edilmiş ve dilden materyaller derlenmiştir. Bu derlemeler daha çok Moghaddam’ın materyallerini doğrulamak amacıyla yapılmıştır. Moghaddam’ın kelime listesi kaynak kişilere verilmiş ve onlardan her kelimenin Halaç Türkçesi karşılığı istenilmiştir. Bu saha çalışması sırasında derlenen materyaller 1971 yılında *Khalaj Materials* adlı kitapta yer almaktadır. Farklı köylerden derlenen metinlerin içeriği kitapta yer almamaktadır. Sadece derleme yapılan köylerin adı, kaynak kişilerin ismi ve konuştukları konular hakkında bilgiler verilmiştir. Moghaddam’ın kelime listesinden hareketle derlenen söz varlıkları üçüncü bölümde sunulmuştur. Bu bölümde Talxab, Mansur âbad ve Xalt âbad köylerinden derlenen kelimeler liste olarak verilmiştir. İkinci ve üçüncü listeye göre daha uzun olan ilk kelime listesinde Talxab köyünden derlenen 319 sözcük yer almaktadır. Bir sonraki listede Mansur âbad ve Xalt âbad köylerinden derlenen 222 sözcük bulunmaktadır. Moghaddam’ın listesine dayanan her üç diyalektin kelime listesi

1 Minorsky Vladimir, “The Turkish dialect of the Khalaj”, *Bulletin of the School of Oriental and African Studies* 10(2), (1940): 417-437.

2 Gerhard Doerfer v.dğr., *Khalaj Materials* (Almanya: Bloomington, 1971), 1-2.

3 Mohammad Moghaddam, *Guyeşha-ye Vafs ve Aştiyan ve Tafreş* (Tehran: İran, 1940), 22-157.

4 Gerhard Doerfer v.dğr., *Khalaj Materials*, 1.

aynıdır fakat Talxab kelime listesi diğer ikisine göre daha kapsamlı ve uzundur. Kitabın diğer bölümlerinde ise Halaç Türkçesi ses bilgisi ile lehçeler arası farklılıklar incelenmiş ve son bölümde de etimolojik sözlük sunulmuştur. Bunun ardından 1969 yılında bölgede ikinci saha çalışması da gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmaya Doerfer bizzat katılmıştır. Yıllarca Halaç Türkçesi üzerine yapılan çalışmalara kaynaklık eden materyaller bu dönemde derlenmiştir.

Halaç Türkçesinin ilk kapsamlı sözlüğü sayılan *Wörterbuch des Chaladsch (Dialekt von Xarrab)* 1980 yılında Doerfer ve Tezcan tarafından hazırlanmıştır. Bu sözlükte Talxab ağzının söz varlığı esas alınmaktadır.⁵ Doerfer'in alandaki diğer önemli çalışması *Lexik und Sprachgeographie des Chaladsch*'dir. İki ciltten oluşan bu eserin ilk cildi 9 bölümden oluşmaktadır. Eserin temelini oluşturan 'Semantik Sıralı Sözcük Listesi' bölümünde kelimeler tematik olarak sunulmuştur. Almanca madde başlarına Halaç Türkçesi karşılıkları verilmiştir. Kitabın önemini daha da arttıran hususlar, sözcüklerin köken bilgisinin verilmesi ve ağız farklılıkların gösterilmesidir. Eserin ikinci cildinde ise dil atlası yer almaktadır. Ayrıca Halaçların tarihi ve Halaç Türkçesi dil tasnifi farklı bölümlerde ele alınmıştır.⁶ Halaç Türkçesinin kapsamlı dil bilgisi çalışması da yine Doerfer tarafından hazırlanmıştır. *Grammatik des Chaladsch* adlı eserde Halaç Türkçesinin ses bilgisi ve şekil bilgisi ele alınmıştır.⁷ Saha çalışmalarından yola çıkılarak hazırlanan diğer çalışma da Doerfer ve Tezcan'a aittir. *Folklore Texte der Chaladsch* adlı çalışmada Halaç Türkçesinin metin örnekleri yer almaktadır. Kitapta yer alan metinler dört farklı aşamada elde edilmiştir: Brincisi ilk saha çalışması sırasında derlenen metinler, ikincisi bir sonraki saha çalışması sırasında derlenen metinler, üçüncü ve dördüncüsü ise Müseyyeb Arabgol tarafından hazırlanan ve tespit edilen metinler. Eser, söz varlığının yanı sıra Halaç Türkçesi Folkloruna dair malzemelerin tespit edilmesine de büyük katkı sağlamıştır.⁸ Bu çalışmalar kaynak alınarak Halaç Türkçesi hakkında birçok bilimsel çalışma gerçekleştirilmiştir. Örnek olarak Doerfer'in öğrencisi Sultan Tulu bu kitapta yer alan metinlerden yola çıkarak "Sekiz Halaçça Atasözü" ve "Halaçlardan Molla Nasreddin Fıkraları" adlı iki makale hazırlamıştır.⁹ Bunun yanı sıra Halaç Türkçesi söz varlığını konu alan birçok çalışma da yapılmıştır. Sonel Bosnalı tarafından Halaç Türkçesi hakkında değerli çalışmalar hazırlanmıştır. "Halaççanın Yitim ve Değişim Sürecine Tasarlama Kipleri Açısından Bir Bakış"¹⁰ ve "Dil Edimi Açısından Halaççanın Konumu"¹¹ adlı makaleler Bosnalı'nın çalışmalarına örnek gösterilebilir. Halaç Türkçesi üzerine yapılan söz varlığı ve sözlük çalışmaları Uzunkaya tarafından "Halaçça

5 Gerhard Doerfer ve Semih Tezcan, *Wörterbuch des Chaladsch (Dialekt von Charrab)* (Budapest: Bibliotheca Orientalis Hungarica 26, 1980), 1-232.

6 Gerhard Doerfer, *Lexik und Sprachgeographie des Chaladsch Textband Kartenband* (Ottobarrasow: Wiesbaden, 1987) 1- 535.

7 Gerhard Doerfer, *Grammatik des Chaladsch* (Ottobarrasow: Wiesbaden (Turcologica 4), 1988), 1-259.

8 Gerhard Doerfer ve Semih Tezcan, *Folklore-Texte der Chaladsch* (Ottobarrasow: Wiesbaden, 1994), 1-398.

9 Sultan Tulu, "Halaçlardan Molla Nasreddin Fıkraları" *Tehlikedeki Diller Dergisi* 2(2), (2013): 197-230.

10 Sonel Bosnalı, "Halaççanın Yitim ve Değişim Sürecine Tasarlama Kipleri Açısından Bir Bakış", *bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, (2010): 67-86.

11 Sonel Bosnalı, "Dil Edimi Açısından Halaççanın Konumu", *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, (2012): 45-67.

Sözlükler ve Halaçanın Sözcüğü Üzerine” adlı makalede ele alınmıştır.¹² Halaç Türkçesinde söz varlığı ve sözlükçülüğü konu olan diğer çalışma, Hasan Güzel’e aittir. Güzel’in “Wörterbuch des Chaladsch (Dialekt von Charrab) ve Halaça Sözlükçülük Çalışmaları” adlı çalışması *Hacettepe Türkoloji 50. Yıl Armağanı* kitabında basılmıştır.¹³ Halaç Türkçesinin dil bilgisinin yanı sıra söz varlığını da konu alan başka bir çalışma da Doğan ve Atsız tarafından hazırlanmıştır. *İran’da Türkler ve Türkçe* adlı kitapta Halaç Türkçesi beşinci bölümde yer almaktadır. Halaç Türkçesinin kısa dil bilgisinden sonra Halaç asıllı yazar Cemrasi’nin “Qarşu Baluqqa Selam” adlı şiiri ve şiir metninin dizini yer almaktadır.¹⁴ Ayrıca *Türk Dilinin Uzak Lehçeleri* adlı kitapta ise aynı yazarlar tarafından “Halaç Türkçesi” adlı bir bölüm yer almaktadır.¹⁵ Bu alandaki en son kitap çalışması Dolati’ye aittir. *Halaç Türkçesi (Merkezi İli Ağızları)* adlı bu çalışmada Halaç Türkçesi grameri ile beraber yazar tarafından derlenen malzemeler kaynak alınarak Halaç Türkçesi söz varlığı da verilmektedir.¹⁶ Akkuş tarafından kaleme alınan “Lexical copies in Khalaj: A contribution to the World Loanword Database (WOLD)”¹⁷ adlı makale ile Güzel tarafından kaleme alınan “Halaça-Farsça Dil İlişkileri: Genel bir Bakış”¹⁸ ve “Some Observations on Persian Copies in Khalaj: Case of Talkhab Dialect”¹⁹ adlı iki makale ise Halaç Türkçesinde yayımlanan en son çalışmalar arasında yer almaktadırlar. Ayrıca Halaç Türkçesi dâhil olmak üzere İran Türk ağzaları üzerine yapılan çalışmaların bibliyografyası Mina Dolati tarafından hazırlanmıştır.²⁰

Doerfer ve ekibinin çalışmalarının gün yüzüne çıkmasıyla Halaç Türkçesinin önemi fark edilmiştir. Bunun sayesinde Halaç Türkçesinin eskicil ses özellikleri ve söz varlığı tespit edilmiştir.

Halaç Türkçesini içinde barındıran ilk Türk dili sınıflandırılması Doerfer tarafından yapılmıştır:

1. Çuvaş veya Bolgar gurubu
2. Güney- Batı veya Oğuz gurubu
3. Kuzey- Batı veya Kıpçak gurubu

-
- 12 Uğur Uzunkaya, “Halaça Sözlükler ve Halaçanın Söz Varlığı Üzerine”, *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 63, (2019): 1-19
 - 13 Hasan Güzel, “Wörterbuch des Chaladsch (Dialekt von Charrab) ve Halaça Sözlükçülük Çalışmaları”, *Hacettepe Türkoloji 50. Yıl Armağanı* içinde, ed. Nurtaç Ergün Atbaşı ve Koray Üstün (Ankara: Nobel Yay., 2021): 179-188.
 - 14 Bilgehan Atsız Gökdağ ve Talip Doğan, *İran’da Türkler ve Türkçe* (Ankara: Akçağ Yay., 2016): 189-229.
 - 15 Bilgehan Atsız Gökdağ ve Talip Doğan, “Halaç Türkçesi”, *Türk Dilinin Uzak Lehçeleri* içinde, ed. Ahmet Buran (Ankara: Akçağ Yay., 2018): 191-268.
 - 16 Mina Dolati, *Halaç Türkçesi (Merkezi İli Ağızları)* (Ankara: TDK, 2021b), 1-367.
 - 17 Mehmet Akkuş, “Lexical copies in Khalaj: A contribution to the World Loanword Database (WOLD)”, *Turkic Languages* 26, (2022) 36-57.
 - 18 Hasan Güzel, “Halaça-Farsça Dil İlişkileri: Genel bir Bakış”, *Türkbilgi* 43, (2022) 7-20.
 - 19 Hasan Güzel, “Some Observations on Persian Copies in Khalaj: Case of Talkhab Dialect”, *Selçuk Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 58, (2023) 89-109.
 - 20 Mina Dolati Darabadi, “İran Türk Lehçeleri Üzerine Bir Bibliyografya Denemesi”, *Uluslararası Türk Lehçe Araştırmaları Dergisi (TÜRKLAD)* 5(1), (2021a): 204-228.

4. Güney- Doğu veya Uygur gurubu
5. Kuzey- Batı veya Güney Sibirya gurubu
6. Yakut gurubu
7. Halaçça.²¹

Tekin Altay dil teorisinin temelini oluşturan r, l ~ z, ş denkliliğini göz önünde bulundurarak Halaççayı hadaq/adak gurubunda yerleştirmektedir:

1. r/l grubu: Çuvaşça,
2. hadağ grubu: Halaçça,
3. atağ grubu: Yakutça, Dolganca,
4. adağ grubu: Tuvaca, Karagasça,
5. azak grubu: Hakasça, Sarı Uygurca,
6. tağlığ grubu: Kuzey Altay diyalektleri,
7. tūlu grubu: Altayca,
8. tōlū grubu: Kırgızca,
9. tağlık grubu: Özbekçe, Yeni Uygurca,
10. tawlı grubu: Tatarca, Başkurtça, Kazakça, Karakalpakça, Nogayca, Kumukça, Karayca Balkarca, Karaimce, Baraba Tatarcası, Kırım Tatarcası,
11. tağlı grubu: Salarca,
12. dağlı grubu: Türkmençe, Horasani, Özbekçenin Harezmi-Oğuz diyalektleri, Azeri (Kaşgay-Aynalı, Kerkük, Erbil ağızlarıyla birlikte), Türkçe, Gagavuzca.²²

Yöntem

Günümüzde Halaç Türkleri İran'ın başkenti Tahran'ın 300 km uzaklığındaki Merkezi ve Kum illerinde yaşamaktadırlar. Bölgede Halaç Türklerinin komşuluğunda Farslar ve Azerbaycan Türkleri bulunmaktadır. Bu durum ise Halaç Türkçesinin bu dillerin etkisinde kalmasına ve kendisini asimile etmesine neden olmuştur. Ayrıca Halaç Türkçesi bir grup azınlık tarafından konuşulduğu için nesiller arasında aktarımını yitirmiştir. Bütün bunlar Halaç Türkçesini tehlikedeki diller arasında yer almasına sebep olmaktadır. Bölgedeki sosyal şartların yetersizliği halkı büyük şehirlere göç etmeye mecbur bırakmıştır. Dolayısıyla Halaç Türkçesi pek çok ülkenin resmî dili sayılan Farsçanın etkisinde kalmaktadır. "Halaç Türkçesi 51.000 kişi tarafından konuşulmakta ve tehlikedeki diller içinde, savunmasız derecesinde yer almaktadır." (Dolati 2021: 14).

Bu çalışmanın amacı Halaç Türkçesinin yaklaşık yarım asırda uğradığı değişiklikleri ve Farsçanın bu dil üzerindeki etkisini tespit etmektir. Doerfer'in *Khalaj Materials* adlı çalışmasında verdiği kelime listesinden hareketle makalenin ana bölümü oluşturulmuştur. Kitabın beşinci bölümünde yer alan bu liste Mohammad Moghaddam'ın çalışmasından yararlanılarak

21 Gerhard Doerfer v.dğr., *Khalaj Materials*, 175.

22 Talat Tekin, "Türk Dili Diyalektlerinin Yeni Bir Tasnifi", *Erdem* 10 (13), (1989): 165.

hazırlanmıştır. Doerfer sözcükleri Arap alfabesi yerine Latin alfabesiyle hazırlanmış ve dolayısıyla doğru telaffuzlar kayda geçirilmiştir. Moghaddam'ın olası hatalarından arındırılan bu liste Halaç Türkçesinin derlenen ilk söz varlığı kaynağı olduğundan önem arz etmektedir. Bu çalışmadan sonra başta Talhab ağzını konu alan *Wörterbuch des Chaladsch* sözlüğü ve birçok söz varlığı çalışması da yapılmıştır. Ancak bunların günümüze yakın tarihlerde yapılmaları veya incelenmesi makale sınırlarını aşacak kadar kapsamlı oldukları için yazımıza kaynak olarak alınmamıştır. Halaç Türkçesindeki değişimleri kaydetmek amacıyla temel kelimeleri içeren ve makale sınırlarına uygun olan *Khalaj Materials* adlı kitapta yer alan kelime listesi kaynak olarak seçilmiştir. Bunun için ilk adımda Doerfer'in Farsça hazırladığı kelime listesi aynı şekilde kaynak kişilere verilmiş ve onlardan günümüz Halaç Türkçesinde kelimelerin nasıl kullanıldığı sorulmuştur. Bir sonraki aşamada metne aktarılmış olan ses kayıtları incelemeye alınmıştır. Hazırlanan tablolarda Farsça kelime listesi, Türkiye Türkçesi karşılıkları, Doerfer'in derlediği Halaç Türkçesi kelimeler ve çalışma sırasında kaynak kişilerden derlenen kelimeler yer almaktadır. Verilen tablolardan yola çıkılarak bu dönemde söz varlığı değişikliği tespit edilmiştir.

Bulgular/Results

Tablo 1'de Doerfer'in derlediği kelimeler ve bu çalışma sırasında derlenen kelimelerin yanında sözcüklerin Türkiye Türkçesi ve Farsça çevirilerine yer verilmiştir:

Tablo 1. Kelime Listesi			
Doerfer'in Derlediği Kelimeler (1968)	Halaç Türkçesi 2022	Türkiye Türkçesi	Farsça
baba, dādā	Bābā Dādā	Baba	پدر
nānā	Nānā	Anne	مادر
lala	Lala	Ağabey	برادر
bājy	Bācı	Abla	خواهر
oğul	Oqol	Oğul	پسر
qī ⁱ z, p ^e iiz	Qīz	Kız	دختر
nāvā	Nāvā	Torun	نوه
-	Nātica	Torunun Çocuğu	نتیجه
qāl	Kāl	Çocuk	بچه
tā [.] tā [.] , bā [.] bā [.]	Bidikbāba	Dede	پدر بزرگ

ábà	Bidiknänä	Nine	مادر بزرگ
här	Här	Erkek	مرد
kiši	Kişi	Kadın	زن
-	Här	Koca	شوهر
kälın	Kälin	Gelin	عروس
küďän	Kidän	Düğün	عروسی
bá¹, bág, bâG /kırákán/	Kidēy	Damat	داماد
bğ̣·ĵanax	Bacānaq	Bacanak	باجناق
qaⁱnarvadı, qā^ađun kiši	Cārı	Elti	جاری
-	Kinēy		هوو
kišī babası	Qadunbaba	Kayınbaba	پدر زن
-	Qadunäbä	Kayınana	مادر زن
bğ̣·š	Bāş	Baş	سر
kğ̣²z	Kēz	Göz	چشم
mğ̣žä, kipurik	Kerpek	Kirpik	مژه
Gā^aš	Kāş	Kaş	ابرو
Gulāq, Gulāq^c	Kulāq	Kulak	گوش
bırun	Buren	Burun	بینی
â·rıñ/ânne/	Ären	Dudak	لب
qām	Kam	Damak	کام
tıl	Til	Dil	زبان
tı·š	Tiş	Diş	دندان
çğ̣·ná	Çana	Çene	چانه
sáqqál	Saqqal	Sakal	ریش
sıbıl	Sibēl	Bıyık	سبیل

tū ^ü k, qıl	Tik	Tük	مو
sáč	Saç	Saç	گیس
bi ^r čák	Zolf	Saç	زلف
bøyun	Bün	Boyun	گردن
bogųz	Boqız	Boğaz	كلو
tō ^ö s, Dō ^ö s	Ke's	Göğüs	سینه
māmāk	Māmāk	Emcik	پستان
qa ^r ryn	Karen	Karın	شکم
kündük	Kindik	Göbek	ناف
bogarsa ^r q	Ruda	Bağırsak	روده
ĵigār	Cegār	Ciğer	جگر
tālāq	Tālaq	Dalak	طحال
bī ^e l	Bē'l	Bel	کمر
čülük	-		
hā ^a m	-		
köt	Ket	Göt	باسن
ā ^l	Āl	El	دست
-	Kol	Kol	بازو
tī ^r sāk	Tīrsāk	Dirsek	آرنج
moč, my ^r č zųmrųq, āųmrųq	Moç	Bilek	مچ
barmāq	Barmaq	Parmak	انگشت
šābarmāq	Başbarmaq	Başparmak	شست
tī ² rnaq	Ternaq	Tırnak	ناخن
hādaq	Hadaq	Ayak	پا
bū ^u t	Büt	But	ران

tīz	Tīz	Diz	زانو
hādaqī ʔ sDə /qič/	Hādaq saqı	Baldır	ساق پا
tā ^θ pān, tɔpɔq	Tapan	Topuk	پاشنه پا
hādaqī iūzū	Hādaq hıstı	Ayağın üstü	روی پا
hādaqī ʔ sDə	Hādaq hartı	Ayağın arkası	پشت پا
tārı	Täre	Deri	پوست
āt	Āt	Et	گوشت
pī /ya'g/	Çərbı Pi	Yağ	چربی
sīdāk	Sīdāk	İdrar	شاش
harq	Harq	Bok	گه
hāt	Hat	At	اسب
āšGä	Āşgä	Eşek	خر
īt	It	Köpek	سگ
püşuq	Püşüg	Kedi	گربه
sīčgān	Seçqan	Sıçan	موش
sī'gī'r	Seqer	İnek	گاو
yılqı	Yılqı	Koyun	گوسفند
Çu ^o n	Qon	Koyun	میش
buzı	Qozı	Kuzu	بره
-	Āçge	Keçi	بز
ākçı	Oqlaq	Oğlak	بزغاله
jā ⁱ lā'n	Maral Ceyran	Maral	أهو
tāvüşgā'n	Doquşqan	Tavşan	خرگوش
tɔŋguz	Donqoz	Domuz	خوک
bī ^e rı	Bēre	Kurt	گرگ
xirs	Heykāl	Ayı	خرس
tülkü	Tülki	Tilki	روباه
şīr	Āslan	Aslan	شیر
bābr, pālāqG	Bābr	Kaplan	ببر

paləŋG	Päläng	Panter	پلنگ
yun ^k	Yüng	Yün	پشم
qud ^u ruq	Kordoğ	Kuyruk	دم
som, süm	-		سم
pejin	-		پهن
puf ⁱ lāk	-		شائندان
afsar	Afsar	Dizgin	افسار
kit ^{ik}	Kitik	Tavuk	مرغ
xoro ^s	Xöroz	Horoz	خروس
ju ^ä , jirik fārik	Cocoq	Civciv	جوجه
kō ^ö kärçik	Gevärçin	Güverçin	کبوتر
qa ^u luq	Kakluk	Keklik	کبک
qā ^a q	Qaq	Karga	کلاغ
Quş	Qoş	Serçe	گنجشک
qarağa ^g , siğirçin, siğirçiğo, siğirçiyo	Kāraqoş		سار
hupapaq	Kārəmbokbok	Hüthüt	هدهد
qānāt	Qānat	Kanat	بال
yālāk/ pā r/	Pār	Tüy	پر
ba ⁱ ğuş, ba ^a ğuş	Bēyeqoş	Baykuş	جغد
qud ^u ğū	Qodqo	Sinek	مگس
paşša	Pāşša	Sivrisinek	پشه

Çū ^u t	Qurt	Kurt	كرم
yīlān	Gelān	Yılan	مار
hāğaç	Derāxt Haqac	Ağaç	درخت
hāğaç	Haqaç	Ağaç	چوب
ā ⁶ lūmlā	Alumla	Elma	سیب
amrū ^u t	Umrūd	Armut	گلابی
ā ⁶ lū	Alū	Erik	الو
ārīk	Qeysi Pıntık	Kaysı	زردالو
šāftā ⁶ lū, hūlū	Şāftalū	Nektarin	شفتالو
-	Hulū	Şeftali	هلو
hūdūm	Hizim	Üzüm	انگور
yağāq	Yāqāq	Ceviz	گردو
fīndīq, fīndī ⁴ q	Fāndoq	Fındık	فندق
peštā	Pestā	Fıstık	پسته
gā ^a dām	Badām	Badem	بادام
pū ⁶ ta	Buta	Çalı	بوته
qā ⁶ lāk	Xārbozā Kalāk	Kavun	کالک
hūd ^u vānā	Hondovana	Karpuz	هندوانه
xīyār	Xiyar	Salatalık	خيار
qūdu	Kudı	Kabak	کنو
aqÇā ⁶ r	Suv coqı	Akar su	جوی آب
qardū	Cāngāl	Orman	چنگل

gö ^ö l	Gəl	Havuz	استخر
xarman	Xärmän	Harman	خرمن
hōğraq ^ç , hōğrax	Däsxala	Orak	داس
ga [•] vajin	Gavayen	Saban	گاواهن
-	Çän	Bıçerdöver	خرمن کوب
xış /avj̄ar/	Xiş	Orak	خیش
bund ^u ruq, bo ^l ndirūq	Yöq	Orak	یوغ
lāyūn	-	Orak	لاهن
turpāq	Torpaq	Toprak	خاک
tā ^a ş	Tāş	Taş	سنگ
tā ^a ğ	Tāq	Dağ	کوه
dāšt	Dāšt	Çöl	دشت
su ^{•v}	Suv	Su	آب
čā ^{ai}	Çey	Irmak	رودخانه
Qā ^a r	Kār	Kar	برف
yə ⁶ ğuş	Yağış	Yağmur	باران
tū ^o lō	Töle	Dolu	تگرگ
hā [•] lāčalpā ^ğ ā [•] lāčalpā ^ğ	-	-	ثل آب
būlut	Bulet	Bulut	ابر
ye [•] l	Yəl	Rüzgar	باد

hū ^o t	Öt	Ateş	آتش
tāmīr	Tāmir	Demir	آهن
mīs	Mes	Bakır	مس
ā'smā'n /kō'ōk/	Kök	Gökyüzü	آسمان
kün	Kīn Kīnāş	Güneş	خورشید
hā ^{ai}	Hāy	Ay	ماه
hā ^{ai} işqı	Hāy ışıqı	Ay ışığı	مهتاب
yūldūz	Yulduz	Yıldız	ستاره
kün /kündüz/	Kn Kindiz	Gündüz	روز
kī ^e čā	Kēčā	Gece	شب
yīl, ijl	Yīl	Yıl	سال
bēiın	Beyün	Bugün	امروز
ā'ngir	Änger	Dün	دیروز
ā'ngir kī ^e čā	Änger şām	Dün gece	دیشب
sēbe	Sābey	Yarın	فردا
bıldır	Bıldır	Geçen yıl	پارسال
tezdä	Sefidāli	Şafak	سپیده صبح
čāšt	Čāšt	Öğlen	ظهر
kün batār	Čāštāsoy	Akşam	عصر
kün čalār	Kinburma	Doğu	شرق
kün batār	Kinbatma	Batı	غرب

qollışiyá	-	Kuzey	شمال
qi ⁴ blä	-	Güney	جنوب
häv	Yurt Häv	Ev	خانه
häsä' r	Yeryurt Häsar	Bahçe	حياط
otaĠ	Otaq Häv	Oda	اتاق
ī ^e šik	Yēşik	Kapı	در
duvā' r	Difār	Duvar	دیوار
pänjārä	Päncärä Däriçä	Pencere	پنجره
töplük	Teplik	Delik	سوراخ
dā ^a m istü	Dām	Dam	پشت بام
päläkä' n	Pillākan	Merdiven	پلکان
hauu ^z	Hovz	Havuz	حوض
lu' lä	Lula	Boru	لوله
qarġo	-	Kamış	نی
nə' nji' n	-		لانه چین
hā ⁱ lāk	Säränd	Elek	غربال
	Häläg	Elek	الک
āšbā?	Kazgan	Kazan	دیگ
čölmāk	Diyä	Çömlek kap	ظرف دیزی
äštadaġ' q	Haşadaq	Kazanı ocaktan mesafede tutmak için kullamlan üç ayaklı bir alet	سه پایه
hū ^o čaq	Goçaq	Ocak	اجاق

kü' rā	Kura		كوره
tünnü' r	Tunur	Tandır	تنور
kül	Kül	Kül	خاک
çirāğ	Çirāq	Işık	چراغ
döşāk	Döşäg	Döşek	دشک
yorgān	Yorgan	Yogan	لحاف
ya' sDıq	Yastoq	Yastık	بالشت
käčä	Kepänäg		نمد
gılı' m	Gelim	Kilim	گلیم
süpürgä	Sepürgä	Süpürge	جارو
hikmäk	Hekmäk	Ekmek	نان
tü ^u z	Tüz	Tuz	نمک
āš	Āş	Sulu yemek	اش
sü ^ü t	Sit	Süt	شیر
xä' mato qā'naq (Xänäq	Kaymak	خامه
	Kä'ra ^l	Tereyağı	کره
peñi' r	Pinir	Peynir	پنیر
qatıq	Katuq	Yoğurt	ماست
tü ^o rāq	Tuaraq		کشک
käsik	Käsik	Çamaşır	رخت
käsik /a ^r xalıq, arqalıq/	Piyetän	Erkeklerin arkalarında giydiği, omuz üzerinden sallanılan ince kumaştan bir giysi	قبا

tū'ŋn	Tōn	Gömlek	پیراهن
ī'e'm	Ē'im	Pantolon	شلوار
ŷg' rə' b	Corab	Corap	جوراب
bō'ō'k	Bürgäk	Bere	کلاه
ursuq, hadāq qā'abō	Pavcar	Ayakkabı	کفش
yaqqa	Yāqqa	Yaka	یقه
hātāk	Dāmān	Etek	دامن
qu'ol	-		
aštār	Arsäloq	Astar	آستر
bī'e's'i mij	Yīp	İp	نخ
qatma	Maras	Sicim	رسمان
tānā' f, tānā' B	Tānas	Halat	طناب
käsär tavarçuq'	Tişa	Balta	تیسه
harra	Harra	Testere	اره
mättä, miyä	Mätä	Matksp ucu	مته
taxDa	Täxta	Tahta	تخته
ma' la	Mala		ماله
bi'e'l	Bī'l	Kürek	بیل
xışt	Xışt		خشت
kürgäk, küryäk	Kirgek	Kürek	پارو
havul	Havul	İyi	خوب

-	Bād	Kötü	بد
tögrü	Tik	Doğru	راست
äyri	Äri	Eğik	کج
ışışiq	İşıqluq	Işıklık	روشن
qarǎlux	Kārāluq	Karanlık	تاریک
qāšānĠ	Gezāl	Güzel	قشنگ
pīs	Bādnema	Çirkin	زشت
hi'rkāk	Hirkāk	Erkek	نر
tiši	Tişi	Dişi	ماده
-	Qarri	Yaşlı	پیر
ĵāvā'n /ĵā'hil, ĵā'iqol/	Cāel	Genç	جوان
kök	Çāq	Şişman	چاق
harqān, ıdbā'r	Edbār	Zayıf	لاغر
balla	Kelāmā	Küçük	کوچک
bidik, yäkGä	Bidik	Büyük	بزرگ
yüñgöl	Yingil	Hafif	سبک
qu ^r _s	Aqr	Ağır	سنگین
hō'öl	Nāmloq	Nemli	تر
qurruĠ	Qorroq	Kuru	خشک
tunt, yitDi	Yitti	Keskin	تیز
kunt, künt, kōnt	Qāmaşoq	Kör	کند
užāq	Uzaq	Uzun	دراز

qisqâ	Kola	Kısa	كوتاه
nə' zuq hənsiz	Hənsöz	İnce	باریک
hənlı ^G	Hənloq	Geniş	پهن
tā ^a r	Tār	Dar	تنگ
?irāq	Kerāq	Uzak	دور
yq̄yq̄	Qoleloq	Yakın	نزدیک
təx, təq	Toq	Tok	سیر
ā ^a ç	Āç	Aç	گرسنه
sü' v sūz	Suvsuz	Susuz	تشنه
tā' zā	Tāza	Yeni	تازه
kə' na	Köna	Eskimiş	کهنه
bəyāt	Bāyat	Bayat	بیات
şq̄' r, hā ^a çux	Şör	Tuzlu	شور
şirın	Şiren	Tatlı	شیرین
yā ^a glux	Çərb	Yağlı	چرب
hā ^a çux	Haçoq	Acı	تلخ
tunt	Tond	Acı	تند
tı ^r ş, tı ^s	Torş	Ekşi	ترش
bū' z	Büz	Soğuk	سرد
hissi ^y	Hıssı	Sıcak	گرم
sārın	Xonok	Serin	خنک
souuq	-		
bāk	Bāk	Berk	سفت

çoləq	Seveq	Gevşek	شل
narm /yʊm ^u ʃəq/	Närm	Yumuşak	نرم
tʊ ^o la	Töla	Dolu	پر
yılğär	Ilgä	Ön	جلو
hə ^ˈ gə	Häqa	Arka	عقب
hürün	Hirin	Beyaz	سفید
Çara	Kara	Kara	سیاه
sä ^a ruş	Çarıq Säroq	Sarı	زرد
yä ^a şul	Kək	Yeşil	سبز
-	Yäşil	Mavi	آبی
kü ^ö k	Kəkärti	Koyu mavi	کبود
Çi ⁴ rmizi ⁴	Kızıl	Kırmızı	سرخ
bänä ^f ş	Bänäfş	Mor	بنفش
kö ^ö k, uǰə /yoqqar/	Yoqqar	Yukarı	بالا
ī ^e nä	İnä	Aşağı	پایین
bī	Bī	Bir	یک
äkkü	Äkke	İki	دو
ü ^ş	Üç	Üç	سه
tö ^ö rt	Tört	Dört	چهار
bī ^e ş	Bēş	Beş	پنج
alta	Alta	Altı	شش
yätti	Yeti	Yedi	هفت
säkkiz	Säkkiz	Sekiz	هشت
töqquz	Toqqoz	Dokuz	نه

u ⁿ q ^o n	Ön	On	ده
qn bī	Önbī	On bir	یازده
yīiirmī	Yirmi	Yirmi	بیست
ho ^t Du ^z	Hottuz	Otuz	سی
qī ^r q	K ⁹ ırc	Kırk	چهل
āli ^y	Älli	Elli	پنجاه
altmūš	Altmış	Altmış	شصت
yātmiš	Yetmiş	Yetmiş	هفتاد
hāštā ^d , se ⁱ sān	Säksan	Seksen	هشتاد
nāvād, Dōxsan	Toqsan	Doksan	نود
yūz	Yüz	Yüz	صد
mīn	Ming	Bin	هزار

Tartışma

Günümüzde yapılan derlemede kaynak kişilerden istenilen kelimelerin karşılığı Farsça olarak verilmiştir. Ancak Doerfer bu kelimeleri Halaç Türkçesinde tespit etmiştir. Tablo 2’de bu kelimelerin listesi sunulmaktadır:

Tablo 2. Doerfer’in Halaç Türkçesinde Kaydettiği ve Günümüzde Farsça Karşılığı Kullanılan Kelimeler

Doerfer’in Derlediği Kelimeler (1968)	Halaç Türkçesi (2022)	Türkiye Türkçesi	Farsça
qa ⁱ narvadu, qā ^a dun kişsi	‘Cārı’	Elti	جاری
kök	‘Çaq’	Şişman	چاق
bi ^r çäk	‘Zolf’	Saç	زلف
boğarsa ^q	‘Ruda’	Bağırsak	روده

moč, my ^r č zŷmrŷq, dŷmrŷq	‘Moç’	Bilek	مچ
yäläk/ pâr/	‘Pâr’	Tüy	پر
hätäk	‘Dämän’	Etek	دامن
käsär tavarçŷq‘	‘Tiša’	Balta	تیسه
pīs	‘Bädnema’	Çirkin	بدنما، زشت
yā ^a glŷx	‘Çärb’	Yağlı	چرب
sârın	‘Xonok’	Serin	خنک
narm /yŷm ^u šŷq/	‘Närm’	Yumuşak	نرم
pī /yā ^g ‘g/	‘Çärbı, pi’	Yağ	چربی
qardŷ	‘Cängäl’	Çatal	چنگال
käsik /a ^r xälŷq, arqälŷq/	‘Piyetän’	Erkeklerin arkalarında giydiği, omuz üzerinden sallanılan ince kumaştan bir giysi	قبا
ä ^u ŷgır kī ^e čä	‘Änger šäm’	Dün gece	دیشب
bŷnd ^u rŷq, bö ^l ndirŷq	‘Yoq’	Orak	یوغ
tēzdä	‘Sefidäli’	Şafak	سپیده
kŷn bätär	‘Çäštäsoy’	Akşam	عصر
hā ⁱ lāk	‘Säränd’	Elek	غریال

Tablo 3’te derlenen malzemelerde Türkçe olarak tespit edilen ve karşısında Doerfer’in kelime listesinde Farsça olarak görülen kelimeler bulunmaktadır.

Tablo 3. Doerfer’de Farsça ve Derlemede Halaç Türkçesinde Tespit Edilen Kelimeler

Doerfer’in Derlediği Kelimeler (1968)	Halaç Türkçesi (2022)	Türkiye Türkçesi	Farsça
kunt, künt, kõnt	‘Qāmaşoq’	Kör	کند
qāšāŋG	‘Gezāl’	Güzel	قشنگ

Tablo 4’te derleme sırasında Genel Türkçede tespit edilen ve karşısında Doerfer’in farklı bir Genel Türkçe kelime olarak tespit ettiği kelimeler yer almaktadır.

Tablo 4. İki Farklı Türkçe Kökenli Kelimenin Kullanımı

Doerfer’in Derlediği Kelimeler (1968)	Halaç Türkçesi (2022)	Türkiye Türkçesi	Farsça
təˈtəˈ, bəˈbəˈ	‘Bidikbāba’	Dede	پدربزرگ
ābā	‘Bidiknānā’	Nine	مادربزرگ
bāˈ, bāg, bāG /kūrākān/	‘Kidēy’	Damat	داماد
kišī babasū	‘Qadunbaba’	Kayınpeder	پدرزن
šābarmāq	‘Başbarmaq’	Başparmak	انگشت شست
hādaqī āˈsDə /qič/	‘Hādaq saqı’	Baldır	ساق پا
hādaqī iūzū	‘Hādaq hıstı’	Ayağın üstü	روی پا
hādaqī āˈsDə	‘Hādaq hartı’	Ayağın arkası	پشت پا
tōˈš, Dōˈš	‘Kē’s’	Göğüs	سینه
būzū	‘Qozi’	Kuzu	بره
āˈkçī	‘Oqlaq’	Oğlak	بزغاله
hūdūm	‘Hizim’	Üzüm	انگور
aqÇāˈr	‘Suv coqı’	Akar su	جوی آب

juŷä. jirik färik	'Cocoq'	Civev	جوجه
hupapaq	'Kärämbokbok'	Hüthüt	هدهد
ärük	'Qeysi, Pıntık'	Kaysı	زردالو
högraq ^c höggrax	'Däsxala'	Orak	داس
bī ^e si ⁱ mī	'Yip'	İp	نخ
toğru	'Tik'	Doğru	راست
qu ^r s	'Aqır'	Ağır	سنگین
āšbā?	'Kazgan'	Kazan	دیگ
kün çalār	'Kinburma'	Doğu	شرق

Sonuç

Bu çalışmada Halaç Türkçesinin söz varlığı açısından uğradığı değişiklikler incelemeye alınmıştır. İncelemelere göre bu yarım asırda Halaç Türkçesinde %15 kelime farklılığı yaşanmıştır. Günümüzde yaklaşık %7 oranında Halaç Türkçesi yerine Farsça kelime kullanılmaktadır (Tablo 2). Bunun karşısında Doerfer derlemelerinde Farsça olarak kaydedilen ve günümüzde Halaç Türkçesinde tespit edilen sadece iki kelime bulunmaktadır (Tablo 3). Doerfer'in derlediği ve dilin temel kelimeleri niteliğinde olan bu listede bile Farsçanın etkisi açıkça görülmektedir. Halaçların yıllarca Farısların komşuluklarında bulunmaları, ülkenin resmî dilinin Farsça olması ve yeni nesiller arasında Farsçanın prestij dil olarak kullanılması zaman içerisinde Halaç Türkçesinin daha az kullanımına neden olmuştur.

Bunun yanı sıra iki derlemeyi karşılaştırdığımızda yaklaşık %8 oranında farklı Türkçe kökenli kelime kullanılmıştır (Tablo 4). Bir dilde her kavram için anlamları yakın kaç kelime kullanılmaktadır. Örneğin hayvan adlarında hayvanın cinsiyet ve yaşına göre farklı kelimeler karşımıza çıkabilmektedir. Bu nedenle kaynak kişinin istek ve kavrayışına göre aynı kavram için farklı kelimeler tespit edilebilmektedir. Ayrıca Halaçların yaşadıkları bölgede çoğu Azerbaycan Türkü olmak üzere birçok Türk halkı da yaşamaktadır. Dolayısıyla farklılıklar iki dilin kelime alışverişinden kaynaklanabilmektedir. Buna ek olarak Halaç Türkçesinin diyalekt farklılığı da çeşitli kelimelerin kullanımına sebep olabilmektedir.

Ocak 2022 yılında gerçekleştirilen bu çalışmanın derlemelerinde, hâlâ Xarrab (Günümüz Baharestan) köyünde yaşamakta olan Müsəyyeb Arabgol'un çocukları çok yardımcı olmuşlardır.

Mosayyeb Arabgol, Doerfer ve ekibinin yaptığı saha çalışmaları daima onların yanında olup onlara yardımcı olmuştur. Saha çalışmalarından sonra kendisi Almanya'ya giderek özellikle sözlük çalışmalarında ve folklor derlemelerinde önemli katkılarda bulunmuştur. Ayrıca kendisi birçok dil malzemesinin tespitine de yardımcı olmuştur. Arabgol ailesine teşekkürlerimi sunarken Müsaiyyeb Arabgol'u rahmet ve minnetle anıyorum.

Etik Kurul Onayı: Araştırmanın yürütüldüğü ülkede etik kurul onayı zorunluluğu bulunmamaktadır. Bu nedenle etik kurul onay belgesi mevcut değildir. Bununla birlikte, yazar bu araştırma boyunca gerekli tüm etik prosedürleri özenle takip ettiğini beyan etmektedir.

Bilgilendirilmiş Onam: Yazar, araştırmaya katılan kişilerden sözlü olarak rızalarının alındığını belirtmiştir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Ethics Committee Approval: In the country where the research was conducted, there is no mandatory requirement for ethics committee approval. Therefore, there is no ethics committee approval certificate available. Nonetheless, the author declared that she have diligently followed all necessary ethical procedures throughout the course of this research.

Informed Consent: The author declared that verbal consent was obtained from the participants.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynaklar / References

- Akkuş, Mehmet. "Lexical copies in Khalaj: A contribution to the World Loanword Database (WOLD)." *Turkic Languages* 26, (2022) 36–57.
- Atsız Gökdağ, Bilgehan ve Talip Doğan. "Halaç Türkçesi". *Türk Dilinin Uzak Lehçeleri* içinde, ed. Ahmet Buran, 191-268. Ankara: Akçağ Yay., 2018.
- Atsız Gökdağ, Bilgehan ve Talip Doğan. *İran'da Türkler ve Türkçe*. Ankara: Akçağ Yay., 2016.
- Bosnalı, Sonel. "Dil Edimi Açısından Halaçanın Konumu", *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, (2012): 45-67.
- Bosnalı, Sonel. "Halaçanın Yitim ve Değişim Sürecine Tasarlama Kipleri Açısından Bir Bakış.", *bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, (2010): 67-86.
- Doerfer, Gerhard ve Semih Tezcan. *Folklore-Texte der Chaladsch*. Ottoharrassow: Wiesbaden, 1994.
- Doerfer, Gerhard ve Semih Tezcan. *Wörterbuch des Chaladsch (Dialekt von Charrab)*. Budapest: Bibliotheca Orientalis Hungarica 26, 1980.
- Doerfer, Gerhard, Wolfarm Hesche, Hartwig Scheinhardt ve Semih Tezcan. *Khalaj Materials*. Almanya: Bloomington, 1971.
- Doerfer, Gerhard. *Grammatik des Chaladsch*. Ottoharrassow: Wiesbaden (Turcologica 4), 1988.
- Doerfer, Gerhard. *Lexik und Sprachgeographie des Chaladsch Textband (VIII+320), Kartenband*. Ottoharrassow: Wiesbaden, 1987.

- Dolati Darabadi, Mina. "İran Türk Lehçeleri Üzerine Bir Bibliyografya Denemesi." *Uluslararası Türk Lehçe Araştırmaları Dergisi (TÜRKLAD)* 5(1), (2021a): 204-228.
- Dolati, Mina. *Halaç Türkçesi (Merkezi İli Ağızları)*. Ankara: Türk Dil Kurumu, 2021b.
- Güzel, Hasan "Some Observations on Persian Copies in Khalaj: Case of Talkhab Dialect", *Selçuk Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 58, (2023) 89-109.
- Güzel, Hasan. "Halaçça-Farsça Dil İlişkileri: Genel bir Bakış.", *Türkbilgi* 43, (2022) 7-20.
- Güzel, Hasan. "Wörterbuch des Chaladsch (Dialekt von Charrab) ve Halaçça Sözlükçülük Çalışmaları.", *Hacettepe Türkoloji* 50. Yıl Armağanı içinde, ed. Nurtaç Ergün Atbaşı ve Koray Üstün, 179-188. Ankara: Nobel Yay., 2021.
- Minorsky, Vladimir. "The Turkish dialect of the Khalaj". *Bulletin of the School of Oriental and African Studies* 10(2), (1940): 417-437.
- Moghaddam, Mohammad. *Guyeşha-ye Vafs ve Aştiyan ve Tafreş*. Tehran: İran, 1940.
- Tekin, Talat. "Türk Dili Diyalektlerinin Yeni Bir Tasnifi", *Erdem* 10 (13), (1989): 141-168.
- Tulu, Sultan. "Halaçlardan Molla Nasreddin Fikraları." *Tehlikedeki Diller Dergisi* 2(2), (2013): 197-230.
- Uzunkaya, Uğur. "Halaçça Sözlükler ve Halaççanın Söz Varlığı Üzerine." *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 63, (2019): 1-19.

Sözlü Kaynaklar

- Afşin Arabgol; 52 yaşında, lise mezunudur.
- Amir Mohammad Beygi; 28 yaşında, lisans mezunudur.
- Tayyibe Arabgol; 59 yaşında, lisans mezunudur.

